

či už v rámci jazykových politík, plánovania jazyka alebo smerovania gramatických a lexikálnych otázok, ďalšieho používania srbskej cyriliky (a latinky) v srbskej kultúre a poukazoval na vplyv globalizácie na vývin jazyka.

Tematický záber a prenikavosť jazykovedného myslenia akademika Predraga Pipera ešte na dlhé desaťročia budú inšpirovať slavistov na celom svete k revitalizácii lingvistickej slavistiky. Jeho osobnostné a ľudské kvality však budú chýbať nielen v domácom prostredí, ale i v širších slovanských kruhoch. Dobrosrdečnosť a empatia tohto jazykovedca bude chýbať nielen najbližším spolupracovníkom v Srbskej akadémii vied a umení, na univerzitách v Novom Sade a Belehrade, v Matici srbskej v Novom sade, ale aj v početných zahraničných slavistických strediskách. Pokoj a rozvaha, dobroprajnosť a ústretovosť, vlastnosti, ktorými bol akademik Predrag Piper ovenčený, zostávajú v spomienkach jeho študentov, žiakov a kolegov ako neblednúca živá fotografia. Príliš skoro nás opustil. Nedokázal bojovať so zákerou chorobou. Mnoho toho na lingvistickom pláne mal rozložené na pracovnom stole a uložené v počítači. Jeho pozostalosť je taká bohatá, že ešte mnohé generácie budú mať na čo nadväzovať. Všetci tí, ktorí mali česť poznať Predraga Pipera, zachovávajú si ho v svetlej pamäti vďaka jeho zásadovosti, nevťieravosti, dobroprajnosti a empatii. Trúchlivému pocitu chvíle po odchode akademika P. Pipera čelia však jeho vlastné slová: „Kto verí v tvorivú silu Slova, bude veriť aj v obnoviteľskú silu zdravej národnej filológie. A pevná viera je základom každého úspechu.“

Česť jeho pamiatke!

DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.17>

*Miroslav Dudok*

**ŽEŇUCH, PETER – ZUBKO, PETER:  
Michal Bradač – Rukoväť cirkevných  
dejín / Михаилъ Брадачъ –  
Слѣпотоу Історіи Церковныя.**

Monumenta byzantino-slavica et latina  
Sloviae. Vol. VIII. Bratislava: VEDA,  
vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav  
Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét  
slavistov, 2021. 464 s.

Diplomatické vydávanie prameňov duchovnej kultúry Slovenska s komentármi je jedným z najdôležitejších zdrojov poznávania kultúrneho myslenia. Osobitne cennými zdrojmi tohto poznávania dejín kultúrneho myslenia sú písomné pramene v cirkevnoslovanskom i latinskom jazyku, ktoré vznikali v prostredí cirkvi byzantského obradu slovanskej tradície pod Karpatmi. Osobitnú pozornosť si zasluhujú najmä edukačné písomnosti, ktoré okrem opisu dejín prinášajú aj celý rad poznatkov o rozvíjaní ideového myslenia o pôvode, dejinách a identite byzantskej tradície pod Karpatmi.

Vydanie cyrilského rukopisu Michala Bradača s názvom Rukoväť cirkevných dejín z 18. storočia spolu s úvodnou štúdiou s poznámkovým aparátom a zoznamom citovaných diel v tomto historickom spise je výsledkom výskumu projektu VEGA 2/0011/17. Diplomatické vydanie tohto Bradačovho rukopisného diela v roku 2021 pripravil Peter Žeňuch spolu s Petrom Zubkom. Vydaný cyrilský rukopisný spis predstavuje cenný doklad o rozvoji kultúrneho a historického myslenia vzdelaneckej vrstvy a duchovných predstaviteľov mukačevskej gréckokatolíckej cirkevnej tradície. Túto oblasť reprezentuje celý rad známych osobností, ktorí sa zaslúžili o vybudovanie a etablovanie miestnej cirkvi v kontexte uhorskej spoločnosti. Aj vydaná Bradačova dielo je výsledkom neúnavnej činnosti duchovného a vzdelaneckého prostredia, ktoré bolo ovplyvnené západným univerzitným systémom, najmä univerzitným prostredím Viedenskej a Trnavskej univerzity a edukačnými procesmi, ktoré sa odrazili v obsahu i v charaktere Bradačovej Rukoväte cirkevných dejín.

Úvod k vydaniu Bradačovho spisu o cirkevných dejinách sa začína charakteristikou tohto štvorzväzkového rukopisného diela. Autori úvodnej štúdie a editori diela pripravili toto vydanie z prameňa, ktorý sa podarilo fotograficky zadokumentovať nielen v archíve Univerzitnej knižnice v Užhorode aj v knižnici Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity, kde sa zacho-

val aj odpis štvrtej časti toho Bradačovho spisu. V úvodnej časti štúdie sa autori zamerali nielen na charakteristiku prameňa, ale aj na historické súvislosti formujúce osobnosť miestneho gréckokatolíckeho historika M. Bradača. Prinášajú ucelený pohľad o tejto osobnosti a predstavujú ju v kontexte vtedajšej edukačnej praxe. Poukazujú na pôvod M. Bradača, ktorý bol synom gréckokatolíckeho kňaza. Jeho vzdelanie sa však začalo formovať na gymnáziu v Podolínci a Košiciach, kde, ako to uvádzajú autori úvodnej štúdie, absolvoval aj štúdium filozofie a pokračoval v štúdiách teológie v Trnave a vo Viedni. Zároveň konštatujú, že práve vďaka univerzitnému viedenskému a trnavskému prostrediu sa sformovala Bradačova osobnosť tak, že dokázal opisovať veci stručne a vecne. Roku 1777 získal kňazskú vysviacku. Neskôr sa stal člen biskupskej kapituly a pôsobil aj ako pedagóg v bohosloveckom seminári v Užhorode, kde začal vyučovať aj dogmatiku. Do tohto obdobia spadá aj vznik tohto edukačného historického spisu.

V štvrtej časti svojho edukačného historického spisu sa M. Bradač zmieňuje o tom, že svoj historický spis člení na päť zväzkov. Autorom tohto vydania sa spomínaný piaty zväzok nepodarilo nájsť. Ako možné vysvetlenie nezachovania tohto piateho zväzku Bradačovho spisu ponúkajú autori viacero vysvetlení. Okrem vysvetlenia, že piaty zväzok M. Bradač nedokončil, editori rukopisu uvažujú o tom, že práve piaty zväzok rukopisu týkajúci sa najmä dejín mukačevskej cirkvi, sa stal podkladom pre vznik iných diel dobovým historikom, ktorí si ho mohli zapožičať a čerpať z neho. Podľa autorov úvodnej štúdie k edícii Bradačovho spisu bol rukopis dokončený v roku 1790, niekedy v jarnom období. Podľa kaligrafických tvarov rukopisu však autori vydania usudzujú, že sám rukopis je odpisom, ktorý vznikol okolo roku 1800, pričom sa na základe existencie viacerých ďalších odpisov predpokladá, že bol rozšírený v intelektuálnom prostredí mukačevskej gréckokatolíckej cirkvi. Poukazujú však aj na to, že vznikali aj podobné rukopisy primárne orientované na vzdelávanie a nasmerovanie kňazov a miestnej inteligencie (najmä učiteľov), ktorí sa venovali aj základnej edukácii ľudového prostredia. Aj preto je Bradačovo dielo napísané formou klasickej dobovej príručky. Sám zmysel cirkevných dejín totiž spočíval najmä v teologickej výučbe, ktoré vplývalo najmä na intelektuálne formovanie kňazov a učiteľov. Týmto spôsobom sa podľa opisu autorov budúci predstavitelia miestnej vzdelaneckej vrstvy snažili pojať obsah vedomostí a formovať svoje názory a myslenie o cirkvi, teologickom a historikom myslení. Na tento rozmer Bradačovho diela tak nahliadať práve v dobovom kontexte, keď na území

Uhorska pôsobili silné prúdy katolíckeho reformného hnutia. Študenti používajúci Bradačov epitom sa týmto spôsobom naučili nielen umne obhajovať v diskusiách s inovercami, ale následne naučený obsah aj prakticky orientovať v edukačnom procese.

Zaujímavým poznatkom je v monografii údaj o duchovnej hodnote používaných edukačných príručiek. Autori tu spomínajú najmä intenzívny záujem a snahu miestnej duchovnej a kultúrnej elity o zvyšovanie a rozvoj vlastnej vzdelanosti i edukačnej prípravy ľudu, ktoré žilo aj v okrajových územiach Uhorska. Aj tieto regióny totiž záviseli od tvorby, distribúcie a používania daných príručiek. V priestore Mukačevskej cirkvi sa tlačiarne na vyhotovovanie kníh nevyskytovali, preto sa rozličné najmä liturgické knihy získavali z tlačiarň z Krakova, Lvova, Kyjeva a pod. Tieto vydané texty, ako sa spomína v štúdiu, boli pomerne drahé, preto sa stali neraz vzácnym obchodným artiklom. Týmto dôsledkom sa v mukačevskej cirkvi dlho udržali rôzne prepisovacie aktivity, čo však znamenalo aj formovanie a ušľachťovanie literárneho jazyka. V tom už existovala silná generácia cirkevných vzdelancov, ku ktorým patrili Ján Juraj Bazilovič či Michal Lučkaj. Za hlavného predstaviteľa zlatej éry sa pokladá biskup Andrej Bačinský, ktorý svojou aktivitou v prostredí miestnej cirkvi a vzdelaneckej vrstvy pritiahol do centra svojej cirkvi osobnosti, ktoré sa venovali jazykovede, katechetizácii, liturgike i právnym djinám (A. Kocák, J. Kutka, M. Dudinskij a ďalší).

K štruktúre vydaného diela treba uviesť, že je rozdelené do štyroch častí: Prvý zväzok mapuje úvodné dejiny Nového zákona a predkresťanských počiatkov viery po etablovanie prvej cirkevnej hierarchie. Druhý zväzok predstavuje cirkevné dejiny od čias Konštantína Veľkého s výkladom o mylných smerovaniach a učeniach cirkvi a o koncily 4.-7. storočia do začiatku vlády Karola Veľkého. Tretí zväzok otvára otázku zameranú na dejiny slovanských národov. Túto tému M. Bradač vzťahuje najmä na dejiny slovanskej cirkvi a predstavuje ich v kontexte činov slávnych dejateľov pre cirkev. Práve v prostredí slovanskej cirkevnej tradície v Uhorsku vidí M. Bradač prieniky a podobnosti v starej cirkevnej tradícii, ktoré vníma ako prirodzený dôsledok kontinuity liturgickej praxe. Dôkazy tohto kontinuálneho vnímania autori predstavujú v časti svojej úvodnej štúdie zameranej na ideové zretele vzniku Bradačovej Rukováti. Poukazujú tak na jedinečnosť mukačevskej tradície, ktorú aj Bradač vníma ako výsledok, ktorý vyplynul z priaznivej kultúrno-religióznej, geografickej a určitej politickej autonómie tohto religiózne autonómneho prostredia. Venuje sa aj jednotlivým liturgickým ob-

radom a vzniku cirkevnej schizmy. Posledný, štvrtý zväzok sa začína od nástupu pápeža Gregora VII. v roku 1073 a pokračuje do reformačného obdobia roku 1517. Každá z týchto častí Bradačovho spisu je štruktúrovaná prehľadne podľa kapitol a paragrafov, ktoré editori vo svojom diplomatickom vydaní prísne dodržiavajú.

Zaujímavosťou dejiny zaujme toto Bradačovo dielo, v ktorom sa opiera nielen o autorov antickej historiografie, ale aj o východorímskych autorov, o historické spisby Konštantína Porfýrogeneta, Prokopia z Cézarey i diela stredovekých autorov. Pozná a používa aj Nestorov letopis, kroniku Jána Dlugoša a rôznych ďalších renesančných aj humanistických kronikárov domáceho aj zahraničného prostredia. Popri spomenutých autoroch Bradač nevynecháva ani súčasníkov svojej doby. Svoju „kritickú“ znalosť prameňov dokazuje v širokom prehľade jemu dostupnej literatúry a dobových prameňov. Už na tomto základe možno vznik *Rukováti cirkevných dejín* pokladať za hodnotné dielo, ktoré je cenné nielen pre svoju kultúrnu výpovednú hodnotu, ale je to dôležitý prameň aj pre slovenskú historiografiu, jazykovedu i religionistiku. Vydaný spis M. Bradača je unikátnym dielom, ktoré na svoju dobu prekonal hranice miestnej historiografickej spisby a zaradilo sa k dielam opisujúcim historického kontext vývinu cirkvi. Patrí jednoznačne k takým dielam, ktoré možno vnímať ako dôležitý zdroj pre skúmanie gréckokatolíkov v dobovom kontexte.

Autori monografie sa zamýšľajú nad dôsledkami reformačných prúdov v Uhorsku. Z nich vyvodzujú dôsledky, pričom poukazujú na jednu z najväčších rán, ktorú pociťovali aj veriaci miestnej cirkvi. Bol to v roku 1790 uhorským snemom prijatý maďarizačný zákon. Týmto uzákonením sa uprednostnila maďarčina pred ostatnými jazykmi Uhorska. Okolnosti dobového kontextu sa prejavujú v mnohých opatreniach, nevynímajúc ani liturgický jazyk miestnej gréckokatolíckej cirkvi.

Z historického hľadiska autori poukazujú na dôležitosť a kritickosť pri rekonštrukcii dejov pred a po maďarizačných zákonoch. Ich slovami tradičná identita *natio hungarica* stála pred veľkým krokom v našich dejinách a jej forma nadobudla výrazne maďarskú podobu aj v prostredí neskoršej organizácie miestnej cirkvi. Na tento proces nadväzovala komplexná maďarizácia celého Uhorska. Postupne sa čitateľ dozvedá, ako sa maďarizačné smerovanie odrazilo v liturgickej praxi gréckokatolíckej cirkvi, pričom sa predstavujú najvýznamnejšie osobnosti severovýchodného Uhorska. Poukazujú aj na to, že práve v súvislosti s týmito tendenciami sa v Uhorsku predkladali na voľbu kandidátov za gréckokatolíckych biskupov iba tí pretendenti,

ktorí perforovali promaďarskú politiku. Práve dôsledkom tohto kroku sa koncom 19. storočia pre označenie katolíkov východného obradu začalo používať označenie uhorskí gréckokatolíci, čo súviselo s vtedajším programom už vyššie spomenutého jednotného uhorského národa. Už A. Bačinský i M. Bradač spolu s ďalšími vzdelancami postrehli toto smerovanie v aj vo vlastnej cirkvi, preto podnecovali a podporovali názory o rozmanitosti a synergii jazykových a kultúrnych tradícií.

V kritickej analýze historického edukačného spisu M. Bradača jeho editori a autori úvodnej štúdie odhaľujú aj príčiny stereotypného presvedčenia či predstavy o historickom, kultúrnom edukačnom vývine miestnej cirkvi. Poukazujú aj na to, že podnes ešte prevláda toto povrchné presvedčenie, podľa ktorého byzantsko-slovanská cirkev nemala vzdelaneckú vrstvu, a aj to, že sami kňazi, ktorí viedli túto cirkev v 18. storočí boli takmer nevzdelaní. Opak je však pravdou, najmä ak si uvedomíme, že takto stereotypne vnímaná nevzdelanosť kňazov nemohla byť výsledkom vzniku mnohých miestnych prekladov evanjeliových textov do vernakulárneho jazyka, resp. ako mohli nevzdelaní kňazi tvoriť zložité a argumentačne nasýtené kázne, písať historické a religiόzne spisy, prípadne teologické dišputy proti reformácii a obhajovať svoj obrad? Nielen existencia vydaného spisu *Rukováti* od M. Bradača dokazuje vzdelaneckú erudíciu miestnej inteligencie. Kultúrno-historický priester, v ktorom sa Bradač etabloval, vnímal aj on sám ako oblasť prelínajúcich sa vplyvov, kde dochádza ku križeniu mnohých kultúrno-religiόzných smerovaní, ktoré vo svojom diele citlivo vnímal a reflektoval.

Cyrilské písomné pamiatky sú dôležitým prameňom poznania dejín kultúrneho prostredia. Osobitne cenné sú najmä tie písomné pramene, ktoré obsahujú edukačný rozmer. Aj cyrilský edukačný spis M. Bradača patrí k takýmto prameňom, ktoré sú späť tiež s históriou Slovenska a napomáhajú aj k lepšiemu spoznaniu byzantsko-slovanskej tradície v tomto kultúrno-historicko-religiόznom prostredí. Vydaný Bradačov spis s názvom *Rukováť cirkevných dejín* je dielo, ktoré je dôležité pre poznanie a pochopenie rozmanitých procesov súvisiacich s formovaním kultúrnej identity a spôsobu myslenia gréckokatolíkov na Slovensku v minulosti aj v súčasnosti. Dielo M. Bradača si týmto definitívne zasluhuje viacej pozornosti.

DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.18>

Jakub Kurák